

OCHRANA VELKÝCH ŠELEM V EVROPSKÉ UNII

VELKÉ ŠELMY V ČESKÉ REPUBLICE

VELKÉ ŠELMY V CHKO BESKYDY V ROCE 2008

ROZHOVOR S LUDVÍKEM KUNCEM

MIGRAČNÍ KORIDORY

PŘÍRODNÍ REZERVACE MAKYTA

Karpaty jsou jedním z největších evropských pohoří. Jsou pozoruhodné svým jedinečným přírodním bohatstvím a nesmírnou estetickou hodnotou. Pramení v nich mnoho významných řek, které jsou zdrojem vody pro desítky miliónů lidí. Karpaty tak vytváří důležité ekologické, ekonomické, kulturní, duchovní a životní prostředí v samotném srdci Evropy. Z přírodního hlediska představuje karpatský region nejen významnou pokladnici biodiverzity, ale také evropsky nejvýznamnější útočiště pro velké savce. Koncem září letošního roku proběhla v rumunském Brašově první konference zástupců karpatských chráněných území. Probíraných témat bylo mnoho, přesto jedním z nejdiskutovanějších byla ochrana velkých šelem a jejich současná situace na území jednotlivých států. A to je také důvod, proč se v tomto čísle Zpravodaje zaměříme především na zhodnocení stavu a ochrany vlka, rysa a medvěda.

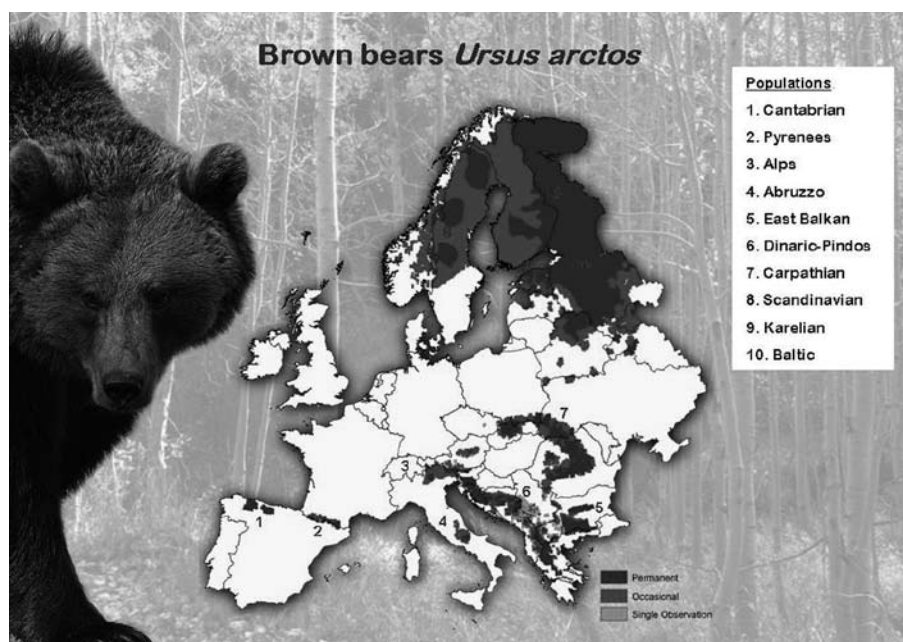
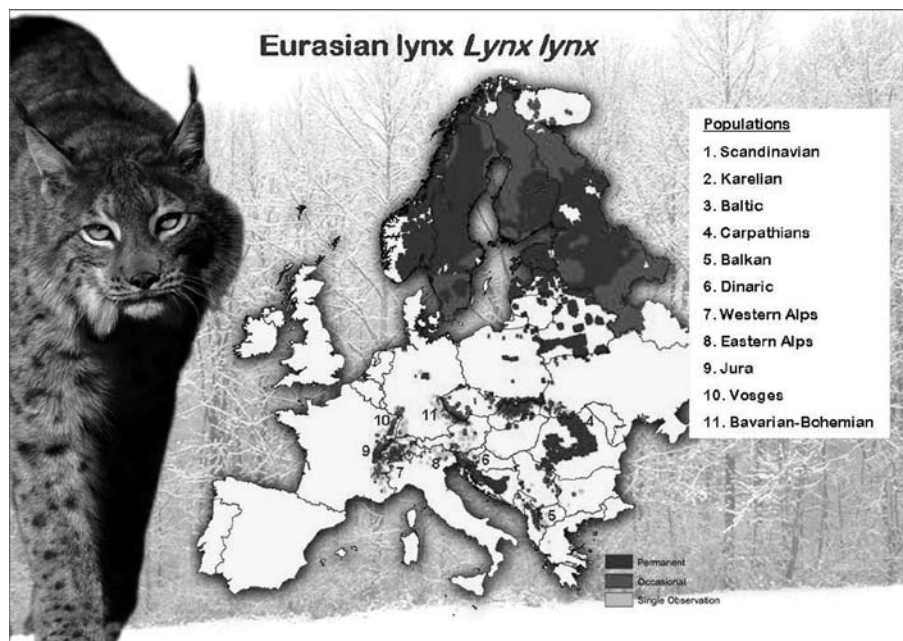
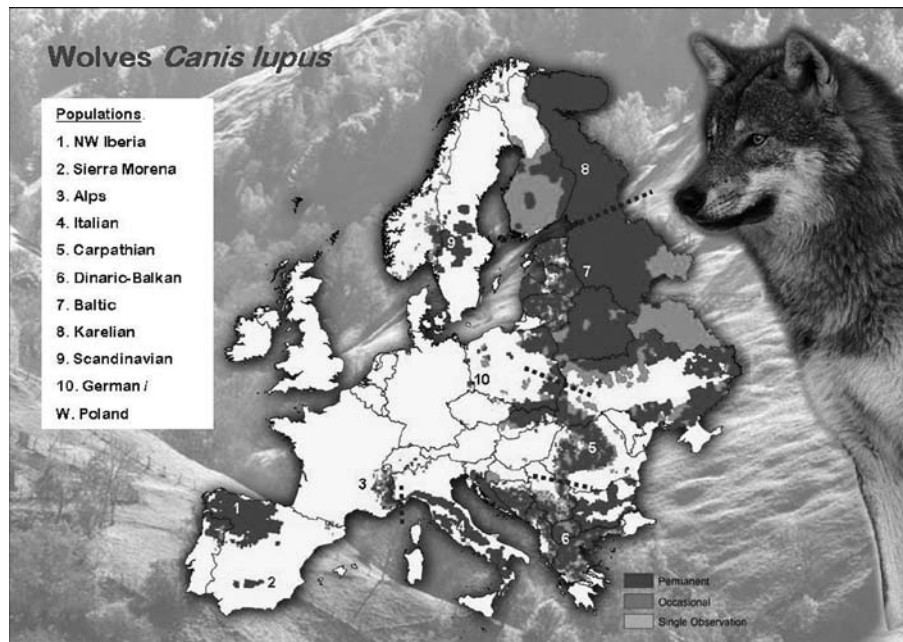
František Jaskula

OCHRANA VELKÝCH ŠELEM V EVROPSKÉ UNII

V současné době státy Evropské unie již pokrývají dostatečně velké území Evropy, aby mohly zajistit přežití populací velkých šelem na tomto kontinentu. Proto existuje v rámci EU celá řada legislativních předpisů a různých vládních i nevládních iniciativ, které si kladou za cíl jejich ochranu. Které šelmy do kategorie velkých evropských vlastně patří? Jedná se o vlka obecného (*Canis lupus*), rosomáka (*Gulo gulo*), medvěda hnědého (*Ursus arctos*), rysa ostrovida (*Lynx lynx*) a rysa pardálového (*Lynx pardinus*). Rosomák a rys pardálový se nám sice mohou zdát z českého pohledu poněkud vzdálení, ale právně oni patří k nejhroženějším velkým šelmám, a to i v celosvětovém měřítku.

Legislativní rámec ochrany velkých šelem v EU je snad všeobecně dostatečně známý. Jedná se především o Směrnici rady č. 92/43/EEC o ochraně stanovišť volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (z té vychází program Natura 2000) a dále pak o tzv. Bernskou konvenci a CITES. Poněkud širší je seznam nevládních či polovládních iniciativ k ochraně šelem. Některé se týkají všech druhů velkých šelem, jiné jen některých (např. SCALP – nejznámější evropská iniciativa týkající se ochrany rysa ostrovida v Alpách). Pro Českou republiku je ale určitě nejdůležitější LCIE (Large Carnivore Initiative for Europe – bližší informace viz. www.lcie.org). Jedná se o pracovní skupinu IUCN – Special Survival Commission. K jejím nejdůležitějším činnostem patří zejména pořádání odborných konferencí a seminářů expertů k vytváření národních Plánů péče (Management plans) pro velké šelmy. Ten poslední seminář se za poměrně širokého zastoupení zástupců z ČR konal ve dnech 10.–11. 6. 2008 ve slovinské Postojně (bližší info viz. www.mop.gov.si). Dalšími důležitými iniciativami jsou pro nás CLCP (Carpatian Large Carnivore Project – bližší info viz. www.clcp.ro) a CELTIC (Conservation of the Eurasian Lynx Trade off and International Cooperation – bližší info viz. www lynx-celtic.eu). Posledně jmenovaná iniciativa se týká metapopulace rysa ostrovida v Německu, Rakousku, České republice, Slovensku a Polsku. V poslední době se však ochranou velkých šelem v Evropě nezabývají pouze ochranné organizace, ale např. i organizace myslivecké. Jako příklad může sloužit symposium CIC (Mezinárodní rada pro myslivost a ochranu zvěře se sídlem v Paříži), které se konalo pod názvem Koexistence velkých šelem a člověka 1. 7. 2007 v Bělehradě (více na www.cic-wildlife.org).

doc. Ing. Jaroslav Červený, CSc.,
Česká zemědělská univerzita v Praze
mapky převzaty z www.lcie.org

VELKÉ ŠELMY V ČESKÉ REPUBLICE

Moravskoslezské Beskydy jsou jediným místem v České republice, kde se můžeme ve volné přírodě setkat se všemi třemi druhy velkých šelem. Rys, medvěd i vlk tu dosud přežívají navzdory myslivcům či chovatelům ovcí a dobytka na obou stranách hranice. Existence velkých šelem na poměrně hustě osídleném území, s množstvím volně žijící zvěře a pasoucích se hospodářských zvířat nutně vyvolává řadu konfliktů. Je to přímo modelová oblast pro zahájení seriózního výzkumného projektu řešícího komplexně vztah predátora a jeho kořisti, projektu, který umožní popsat adaptace velkých šelem na život v antropizovaném prostředí, zmapovat všechny faktory negativně ovlivňující populační dynamiku velkých šelem a jasně pojmenovat hlavní zásady managementu jejich populací.

VÝZKUM

Bohužel v posledním desetiletí nebyly do výzkumu velkých šelem v ČR vloženy žádné finanční prostředky. A tak jen díky výsledkům dlouholetého výzkumu rysa v Bavorsku můžeme usuzovat jak prosperuje jeho šumavská populace a aplikovat tyto poznatky i na jednotlivé oblasti, kde se rys v ČR dosud vyskytuje. Není snadné pochopit proč se opakovaně dostává nemalých finančních prostředků na výzkum bobra, sysla nebo vydry a proč se jich nedostává pro velké šelmy?

Pokud bychom jako podklad pro rozhodování o tom, zda výzkum velkých šelem ano či ne vzali oficiální (jedinou) statistiku Českomoravské myslivecké jednoty a porovnali posledních cca 10 let, tak musíme nutně dospět k závěru, že o „přemnoženou“ populaci rysa a „skomírající“ populace vlka a medvěda se není třeba blíže zajímat. Podle této statistiky, podobně jako v minulých letech, žilo v roce 2007 v ČR téměř 250 rysů, 7 vlků a 2 medvědi. Zatímco u vlka a medvěda lze zveřejněný údaj s jistou dávkou shovívavosti tolerovat, tak v případě rysa to zcela určitě možné není. Jak ukazují seriózní terénní šetření, je možné počet rysů na území ČR odhadovat v rozmezí od 80 do 115 jedinců žijících především v jihozápadních Čechách a Beskydech. Přítomnost rysa v dalších oblastech (Jeseníky, Oderské vrchy, Labské pískovce, Brdy), kde se ještě na sklonku minulého století běžně vyskytoval, je dokládána jen sporadicky nebo není v posledních letech (2006–2007) doložena vůbec.

OCHRANA

Velké šelmy jsou nedílnou součástí zdravých evropských ekosystémů a na většině územích, kde se dosud vyskytují, je jejich ochrana prioritní záležitostí. Existuje řada příkladů vhodného managementu, a to i s cílenými zásahy člověka do jejich populační dynamiky. Každému takovému rozhodnutí však musí předcházet detailní

poznání všech faktorů ovlivňujících prosperitu daného druhu. Tam, kde k řešení problémů koexistence s velkými šelmami přistoupili s nadhledem, investují finanční prostředky do jejich výzkumu a hlavně respektují zjištěné poznatky, se zprávy o velkých šelmách velmi rychle přesunuly z bulvárního tisku na stránky odborných časopisů. Tam, kde to neudělali převládají emoce a znesvářené strany jen velmi těžko hledají přijatelný kompromis.

To, že jsou Beskydy dosud jediným domovem medvěda, vlka a rysa v ČR svědčí zatím pouze o jejich neuvěřitelné schopnosti přizpůsobit se daným podmínkám, ale bohužel to neříká nic o našich zásluhách na zajištění trvalé existence na tomto území. To bude úkol velmi obtížný! Odhlédneme-li od místních problémů (ilegální

VELKÉ ŠELMY V CHKO BESKYDY V ROCE 2008

Stejně jako v předešlých letech i letos Správa CHKO Beskydy průběžně sledovala aktuální výskyt rysa ostrovida, medvěda hnědého a vlka obecného ve zdejších horách. Ve dnech 28. 2.–2. 3. 2008 se v CHKO Beskydy uskutečnilo mapování výskytu velkých šelem. Přes nedostatek sněhu v nižších horských polohách bylo zaznamenáno 16 údajů o přítomnosti rysa (stopy, trus, kořist, hlasové projevy, přímé pozorování), 18 údajů o vlčích (stopy, trus) a 1 medvědí výskyt (drápance na stromech). Nadále zůstávají nejvýznamnějšími místy výskytu šelem nejvyšší a nejodlehlejší horské masivy (Smrk, Trojačka, Kněhyně, Čertův mlýn, Lysá hora, Travný, Ostrý, Ropice, hřebenová část Vsetínských vrchů a odlehlé morav-

šetření útoku vlků v Karolince

odstřel, averze části obyvatel atp.), je klíčem k jejich přežití především dostatečná početnost v příhraniční části Slovenské republiky a jejich migrace do Beskyd. Tady je prostor pro jednání.

Velké šelmy jsou mediálně velmi vděčné téma, jejich existence je často demonizována, lovecké schopnosti dramatinizovány a nebezpečnost nadhodnocena. I v civilizované zemi zcela spolehlivě rozděluje společnost názor na jejich existenci – ochranu. Velké šelmy jsou také vrcholem potravní pyramidy s důležitým postavením v ekosystému ovlivňující jeho vyváženost, mají právo na životní prostor a my máme povinnost udělat vše proto abychom jim ho zajistili.

RNDr. Petr Koubek, CSc., Akademie věd ČR

skoslovenské pomezí (Beskydy, Javorníky). Podle získaných informací žilo v únoru až březnu 2008 na území CHKO minimálně 13 rysů, 7 vlků a 4 medvědi.

Na stejných i dalších beskydských lokalitách byl zjištěn výskyt velkých šelem také během jarního a letního období 2008. Nálezy vlčích stop všude v horách i v podhůří potvrzují platnost rčení, že vlka živí nohy. I díky své pohyblivosti právě vlci nejčastěji napadali nedostatečně zabezpečená hospodářská zvířata. První útok vlků na ovce byl v letošním roce nahlášen 7. března, dosud poslední 19. září. V období od března do září vlci prokazatelně usmrtili 9 ovcí a 3 kozy, a to na 7 místech – Dolní Lomná (1x), Janová (1x), Karolinka (2x), Velké Karlovice (3x). Vždy se jednalo o hospodářská zvířata ponechána přes noc v klasických pastevních ohradách na odlehlých horských pastvinách obklopených lesy. Všichni poškození chovatelé obdrží finanční náhradu dle zákona č. 115/2000 Sb. O náhradách škod způsobených vybranými chráněnými druhy živočichů.

Z hlediska ochrany velkých šelem i horských ekosystémů je potěšující fakt, že všechny tři druhy se v Beskydech pravidelně rozmnožují. Svědčí o tom každoroční výskyt dospělých i mladých zvířat (přímá pozorování, nálezy jejich pobytových znaků). Pokud jde o letošní přírůstky, např. v oblasti Smrku byla v květnu pozorována medvědice s malým medvěďetem. V srpnu se opakovaně ozývalo vytí vlčí rodiny v okolí Konečné. Brzy poté byly koncem srpna nalezeny čerstvé stopy dospělých vlků a vlčat v údolí Černé Ostravice a v září u roztrhaných ovcí ve Velkých Karlovicích.

Výskyt šelem byl i letos zaznamenán na jejich migračních cestách mezi jednotlivými pohořími (kupř. Jablunkovská brázda – vlk, Staré Zubří – vlk, Velké Karlovice, U tabulí – vlk, Lidečko-Lomensko – medvěd, vlk, rys) a v lokalitách navazujících na tyto trasy (Girová – medvěd, Velký Polom – vlk, rys, medvěd, Veřovické vrchy – vlk, rys, medvěd, Janová – vlk). CHKO Beskydy je evropsky významná lokalita velkých šelem. Tato okrajová část Karpat však může zůstat domovem rysů, vlků a medvěďů jen tehdy, podaří-li se ji uchránit před dalším zpřístupňováním a narušováním lidskými aktivitami.

RNDr. Dana Bartošová

ŠELMY A ČSOP RADHOŠŤ

Mapováním výskytu velkých šelem v CHKO Beskydy se ZO ČSOP Radhošť z Rožnova pod Radhoštěm zabývá od roku 1994. Naše práce se zaměřuje zejména na podrobné získání dokumentace pobytových znaků po přítomnosti těchto šelem v přírodě u nás i na Slovensku. A právě z terénu jsme odlišili největší množství medvěďích, rysích a vlčích stop a sbírku sádrových odlitků jsme představovali na výstavě v Národním muzeu v Praze. Pořádáme výstavy o těchto šelmách pro veřejnost i množství odborných přednášek v ČR, ale i v zahraničí. Vydáváme vlastní propagační materiály v podobě letáčků (Rys ostrovid, Medvěd hnědý, Stopy a stopování šelem), vlastní publikace jako jsou např. Terénní příručka velké šelmy. Podíleli jsme se na přípravě nové Metodiky ČSOP o ochraně velkých šelem. Také spolupracujeme s dalšími nevládními organizacemi a s odborníky z AV ČR, MŽP ČR a SR, kteří se zabývají ochranou velkých šelem.

Letošní projekt, zaměřený opět na mapování výskytu velkých šelem v Beskydech, je pokračováním úspěšného sedmiletého projektu od roku 2000. A před námi stále leží jediná otázka: „Dovolíme těmto šelmám návrat do Beskyd? Pokud ano, to závisí pouze na kladném soužití lidí s těmito jedinečnými tvory karpatské přírody.“

Michal Šulgan
koordinátor projektu velké šelmy

TO, CO MĚ NAUČIL RYS, BYCH NEZÍSKAL ANI ZA DALŠÍCH 60 LET CHOZENÍ PO KARPATECH

Rozhovor s Ludvíkem Kuncem (74), výtvarníkem, publicistou a odborníkem na velké šelmy.

Na čem v současné době pracujete?

Přítel, který se věnuje především psovitým šelmám, Jaroslav Monte Kvasnica připravuje k vydání knížku, kde jsou shromážděny veškeré informace o vlčích ve světě. Má spoustu nesmírně zajímavých historek. Takže jsem se nabídl, že mu pro tu knihu udělám ilustrace. Napsal mi tedy, že potřebuje namalovat útok vlků na pižmoně, bizony a další. Já jsem tyhle scény nikdy neviděl, tak jsem sehnal hromadu fotek a nastudoval si to. Byl to těžký úkol, protože přeci jen už jsem si zvykl dělat to, co chci, a ne to, co je „povinnost“. Takže se teď zase mohu vrátit k tomu, co je mou náplní, a to malování zvířat, která mě zajímají.

ŠELMY A ČSOP VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ

ČSOP Valašské Meziříčí se věnuje ochraně velkých šelem intenzivně už řadu let. Velkou zásluhu na tom má Ludvík Kunc, nadšený propagátor a jeden z největších znalců jejich života u nás. Pravidelně provádí monitoring jejich pobytu v Beskydech i na Valašsku a pomáhá připravovat knihy a další materiály – naše organizace vydala osvětové publikace Velké šelmy v Beskydech (2002) a Ochrana hospodářských zvířat před velkými šelmami (2007). Ta byla určena pro chovatele, aby se znovu naučili žít se svými stády v krajině obydlené šelmami.

Spolupracujeme se Správou CHKO Beskydy a Hnutím Duha při nejrůznějších akcích na ochranu a popularizaci velkých šelem, přípravě ochrannářských metodik a plánů i besedách s mysliveckými hospodáři.

Byli jsme také při odchytu známého beskydského medvěda – Míši z Brodské. Letos v září jsme se podíleli na přípravě Ekologické olympiády na Pulčíně zaměřené především na ochranu velkých šelem a sledování jejich pobytových znaků.

Jiří Jurečka

Kresby vystavuji například ve výtvarném studiu Viridian v Ostravě. Letos v prosinci by měla končit výstava o velkých šelmách v muzeu v Třinci. Velkou zásluhu má na tom Ing. František Šulgan se zoologem z Považského muzea, Dr. Lacem Hlôškou, který dodal ty nejlepší vycpaniny. Já jsem dodal kresby medvěda a vlka, výstava o rysovi už byla předtím v Terchově. Když jsem to viděl hotové, tak jsem si říkal, to by mohlo jít hned do Národního muzea. Mezitím, když zdraví dovolí, tak chci vyrazit někam na Kysuce nebo na Mionší. Taky se chystám příští rok na východ, na Runinu, až budou vlčata, letos mi to kvůli nemoci nevyšlo.

Která šelma je Vám nejbližší?

Pracoval jsem 43 let v ZOO v Ostravě. Měl jsem tam rysa Sixiho a vedle toho další krotká zvířata. Pochopil jsem, jaké nároky mají divocí rysové. Po karanténě byla zvířata vypuštěna do různých míst v Evropě. No a to byla má záležitost, řekl bych, že stěžejní. Měl jsem spoustu volného času, abych odchycená zvířata získával od lesníků ze Slovenska.

Když jsem chodil s rysem Sixim v terénu, dal mi informace, které bych jinak nezjistil. Kdybych chodil dalších 50, 60 let ve stopách rysů nejen tady v Beskydech, ale po celých Karpatech, tak nemůžu získat ani 10 procent vědomostí, jako tak, když jdete s tím polokrotkým rysem, který všecko vidí, všecko slyší a bere vítr... Posléze, když už ten rys v roce 1984 odešel do rysích lovišť sem si vždy říkal, jakou cestu by on volil a velmi mě potěšilo, že jsem skutečně tu cestu odhadl. On mě učil, a tím, že značil v terénu různá místa, jsem věděl, co mají rysové obzvláště oblíbené – ten pařez, ten balvan... A měl jsem ještě v té době další pomůcku, a tou byl hrubosrstý jezevčík, který byl posedlý stopováním rysa.

Tak to je záležitost, kdy se i člověk stane posedlý poznáním. Každý rys je jinačí, každý má jinou povahu,

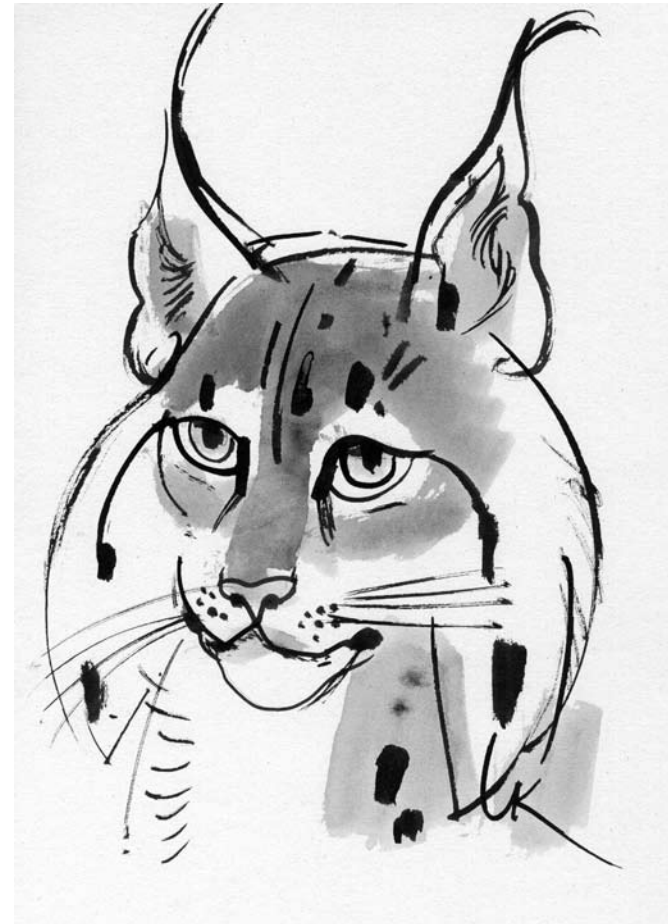
jiné lovecké schopnosti. Zážitků s rysem Sixim bylo mnoho. Viděl jsem, jak ulovil deset divokých králíků a pouštěl je, jenom trénoval. Viděl jsem techniku lovu, kolik to trvá, než se k tomu lovu dostane. Byl jsem pozorovatelem událostí a věděl jsem, že k nim nikde jinde nemůžu přijít.

Jak se v Beskydech změnil vztah k velkým šelmám?

Já jsem začínal v období, kdy tady třeba rys ještě nebyl chráněn po celý rok. V roce 1961, kdy sem rysové přišli po válce, byly velké škody, bylo tady asi 28 rysů. Pro neúměrné škody byl v Severomoravském kraji povolen na krátkou dobu odstřel. Stejný počet rysů byl taky v Jeseníkách. Stačila krátká doba a v roce 1971 už tam nebyl jediný rys. Já jsem znovu a znovu upozorňoval, že rys už je zlikvidovaný i tady. Psal jsem dopisy, že už je situace s rysy špatná, než se podařilo tu vyhlášku stáhnout. A pak se zase ze Slovenska někteří mladí rysové vraceli. V Beskydech jsou podmínky zhruba pro 20 rysů. Území už je rysy nasycené. Samice můžou v teritoriu zůstat, mladí samci musí pryč.

Situace se v tomto směru zlepšila. Prováděl jsem to, co teď provádějí vlčí hlídky. Chodil jsem a přesvědčoval jsem místní, že nemají nikdy jistotu, že tam nejsem za stromem. Dnes je také více lidí, kteří se o šelmy zajímají. Mezitím proběhla telemetrie na Šumavě, kdy se zjistila zase spousta informací o rysech, jak velké mají teritorium. Já jsem měl informace především ze Slovenska. Početní stav v Beskydech je dobrý, ale

hodně záleží na tom, aby byl dobrý i na Slovensku, musí tu být návaznost. Jsem rád, že se Slovenskem máme dobré vztahy, a že lidé jako Ing. František Šulgan nebo RNDr. Dana Bartošová dál tyto vztahy prohlubují.

Z druhé stránky zase těch povinností, co mají zoologové, je tolik, že nemají zdaleka to štěstí jako jsem měl já, že jsem byl často uvolněn pracovně na týden. Vidím vše mnohem lepší, z hlediska zájmu, a také, že se proplácí škody. Když jde člověk za rysem, tak se dozví spoustu věcí třeba i kolem tetřeva nebo jeřábka. Většinou potřebujete na získání informací hodně času. Ale pokud je tím člověk posedlý desetiletí, tak se mu dostane nakonec odměny. Vždycky za tím musí jít sám a ne jen s někým, kdo řekne, pojď sem, já ti ukážu, kde loví rys.

Jsou pořád šelmy ohroženy pytláctvím?

Nebezpečí pytláctví hrozí pořád. Snaha mít lepší trofej z rysa... Ve Velké Fatře dokázal jeden člověk zlikvidovat část populace. Pokud se najde takový lovec, jako byl tento, tak dokáže ulovit i sto rysů. Rys je velmi zranitelný. V tom směru osvěty se už udělalo hodně a stále se dělá. Myslím si, že se i lepší vztah, jaký mají dnes myslivci k rysům. Na druhou stranu je dnes zase obrovský hlad po té nádherné kožešině, mít to, co druhý nemá. Takže to nebezpečí je trvalé. A hlavně i terénní auta. Místa jsou teď snáze dostupná. A rys, stejně jako vlk, před autem neutíká, zůstane stát a dívá se na auto. Nikdy se to neodnaučí.

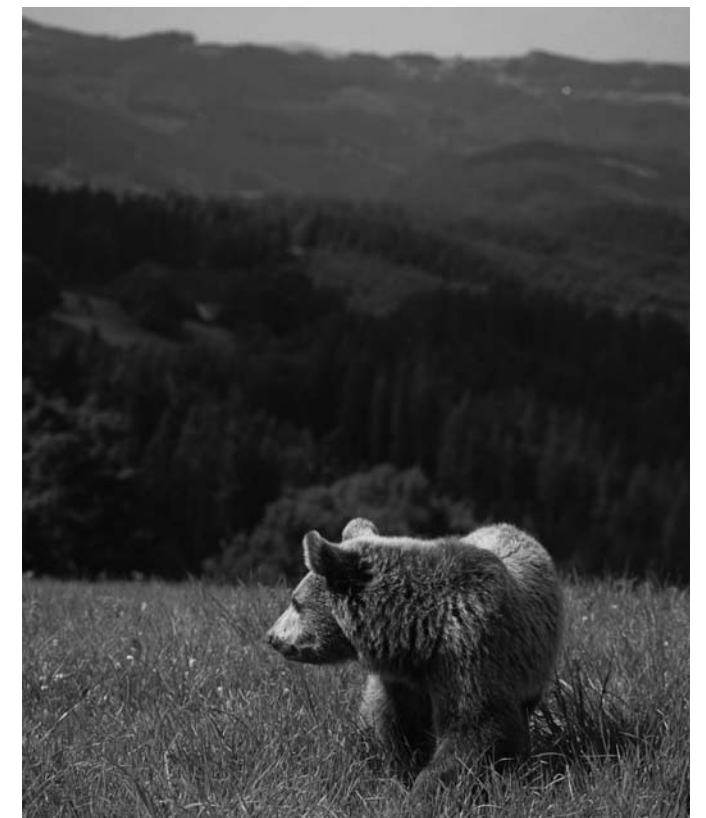
Osvěta je dobrá třeba i o tom, jak se chovat při setkání s medvědem. A nevěřil jsem, že jednou medvěd bude tady, že mi revírník Ing. Libor Konvičný řekne, ten 200 kilový medvěd chodí tady, už ho vidělo několik lidí. Teď naposledy byl medvěd pod Stolovou, chodil tam na kukuřičné políčko. Úžasná věc. Jsou místa, třeba kolem Černé Ostravice, kde jsem si říkal, že tady vlci mají vhodný terén. Dnes přímo cítím, že tam ten vlk proběhl. A najdu i stopy, slyším i vytí smečky.

Kam chodíte v Beskydech nejraději?

Pro mé pozorování byl nejlepší Smrk. Mnohokrát jsem si zajistil pobyt na Hubertce a chodil po okolí. Posléze jsem pak prošel všechny rezervace, které v Beskydech byly.

Já jsem byl vždycky v Beskydech zatížený také na stromy. A ještě jsem zachytil dobu, kdy tady byla řada pralesních zbytků. Zůstalo několik jedlí, které měly 200 nebo 300 let, chodil jsem se na ty stromy dívat a na některé se dalo i vylézt. Pro výtvarníka nebylo nic lepšího. V té době jsem měl nejoblíbenější stromy v pralese Mionší. Na vrcholu rostla 50 metrová jedle s větvemi až na zem. Říkal jsem si, že ten prales je zajímavější než všechny rezervace, které jsem znal ze Slovenska. V té době tam rostlo ještě několik jedlí. Jedna z nich už padla, měla velkou dutinu a do ní chodil rys. Já jsem mu tam nanosil i seno. A chodil jsem tam potom roky, s tím, že se tam někdy potkáme, ale nepotkali jsme se. V té době navštěvoval Mionší pouze rys, žádný vlk a medvěd. Žádný nebyl ani v dohledu a kdybych byl tušil, že zde jednou vlk i medvěd bude, byl bych šťastím bez sebe.

Ludvíka Kunce se ptala Petra Vlčková, rozhovor je redakčně zkrácen, doplněn kresbami Ludvíka Kunce

MIGRAČNÍ KORIDORY

Schopnost pohybu je vlastní většině živočichů, schopnost aktivního či pasivního šíření prakticky všem organismům. Populační ekologie proto používá k popisu šíření celou řadu pojmů s tím, že podle charakteru pohybu se hovoří o disperzi nebo o migraci (typické velké přesuny mnoha jedinců na velké vzdálenosti, tahy atp.) – viz např. Begon et al. (1997). Pojem migrace je však často zevšeobecňován a vztahován na většinu prostorových aktivit živočichů, zejména pak obratlovců a nejčastěji obojživelníků a velkých savců. Pro některé druhy nebo celé skupiny živočichů je typické využívání ustálených migračních koridorů, tahových cest apod. Používání pojmu migrační koridor se však opět ustálilo v obecnější a formalizované či „techničtější“ rovině jakožto označení částí území nebo prvků v krajině, které zajišťují konektivitu populací, umožňují a usnadňují pohyb nebo vytvářejí potenciál pro migraci, a to i pro druhy s převážně disperzním typem šíření. Tento více méně formalizovaný přístup pak umožňuje lépe hodnotit vliv fragmentace krajiny i prostupnosti území nebo jednotlivých staveb tvořících překážku migrace (migrační bariery).

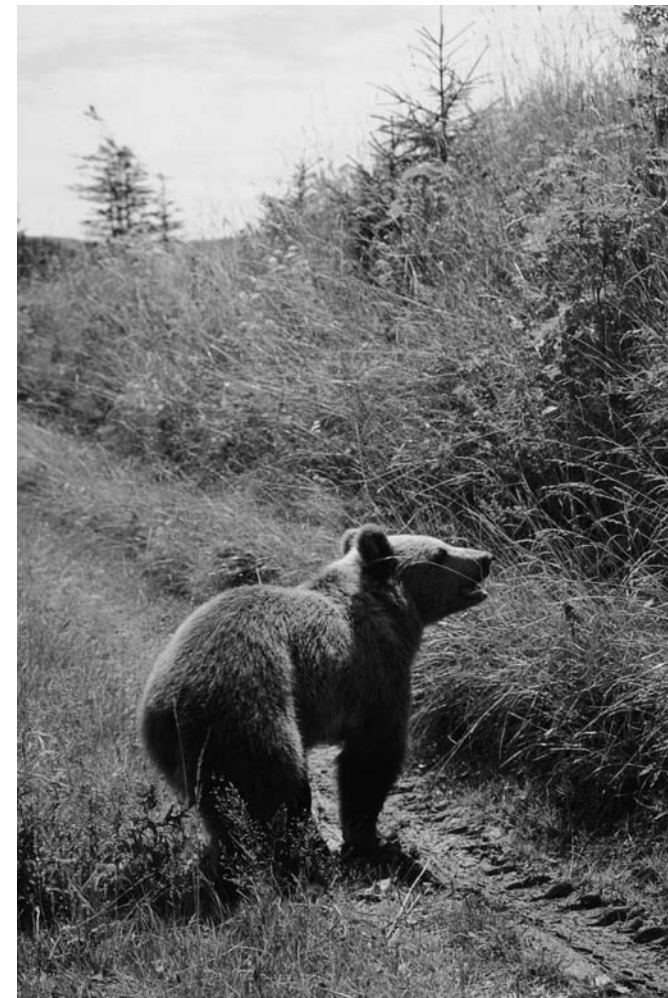
FRAGMENTACE KRAJINY

Vzrůstající míra fragmentace krajiny a současné snižování její prostupnosti a vznik migračních bariér ohrožují nejen lokální (oslabené) populace, ale i fungování

celých metapopulačních systémů jednotlivých druhů. Za hlavní faktor přispívající k fragmentaci krajiny se všemi jejími neblahými důsledky jsou považovány liniové, zejména dopravní stavby. Obdobně však působí i rozsáhlé zemědělsky nebo průmyslově využívané plochy, oplocené areály, včetně pastvin, a v současnosti stále více také „běžná“ obytná výstavba. Pro zachování řady dnes vzácných a ohrožených druhů, ale i pro zachování životaschopnosti populací běžných druhů a celkové stability ekosystémů v krajině je proto nezbytné věnovat pozornost jak ochraně dostatečně velkých ploch s vhodnými biotopy, tak ochraně funkčních migračních koridorů garantujících dostatečnou konektivitu mezi populacemi a fungování metapopulací jako celku.

MIGRAČNÍ PROSTUPNOST KRAJINY

Problematické zajištění migrační prostupnosti krajiny (pro druhy s velkými prostorovými nároky – velké kopýtníky, velké šelmy) je zejména v souvislosti s dopravními stavbami věnována pozornost v ČR již delší dobu a v současnosti existují odborné metodiky popisující základní východiska a potřebná opatření (Hlaváč, Anděl, 2001; TP 180, 2006). Nově je pro navrhování dopravních staveb zpracována také metodika hodnocení fragmentace, (Anděl et al., 2005; TP 181, 2006). V praxi se však tyto metodické přístupy uplatňují jen velmi pozvolna – důsledné hodnocení z hlediska fragmentace a migrační prostupnosti je u dopravních liniových staveb zpracováváno ojediněle a vlastní realizace potřebných opatření také není příliš častá (migrační objekty

na D 11, D 47, včetně připravovaného řešení v úseku 4704 Lipmík n. B.–Bělotín, připravovaný ekodukt přes silnici I/11 v Mostech u Jablunkova aj.).

STAVBY A OPATŘENÍ

O co nižší je množství realizovaných opatření, o to závažnější je fakt, že tyto realizované stavby a opatření byly dosud z různých důvodů pojmány osamoceně, bez řešení širších vazeb, což může ohrožovat jejich funkčnost a v důsledku tedy i efektivitu vynaloženého úsilí a prostředků. Typickou ukázkou je náš první „ekodukt“ postavený před lety (tehdy nikoli na základě požadavků ochrany přírody) na komunikaci R 35 u Dolního Újezdu (před Lipníkem nad Bečvou), který sice umožňuje zvěři přechod z lesního komplexu přes dálnici, ale pokračuje na jižní straně nevhodným skalnatým zářezem relativně frekventované silnice 437 a dále do zastavěného území obce. Ve většině případů však problém nebude takto jednoznačný a funkci migračního koridoru může narušit například „jen“ nevhodné využívání krajiny nebo zdánlivě nesouvisející výstavba ve větší vzdálenosti od řešeného místa. Takovým příkladem je aktuálně řešená otázka zachování migrační prostupnosti Jablunkovské brázdy, tedy propojení Slezských a Moravskoslezských Beskyd. Zde je (kromě hraničního úseku v Mostech u Jablunkova s navrhovaným ekoduktem) poslední další volný průchod situován do míst navazujících na mostní estakádu č. 193 na silnici I/11 za měs-

tem Jablunkov, která svými parametry plně vyhovuje nárokům všech zde migrujících druhů velkých savců, avšak zachování migračního koridoru v těchto místech je v konfliktu s předpokládaným rozvojem města, které navrhuje výstavbu průmyslové zóny v těsné blízkosti estakády a obytnou zástavbu ve větší vzdálenosti.

STUDIE A PROJEKTY

Je tedy zřejmé, že k úspěšné ochraně populací druhů s velkými prostorovými nároky, ale i ostatních druhů ohrožených zhoršující se prostupností krajiny, je nezbytné zajištění systematické ochrany migračních koridorů (ve smyslu ploch poskytujících potenciál pro šíření různých druhů) a tím i zajištění konektivity populací. Územní systém ekologické stability, který se nabízí jako již existující nástroj k zajištění takového systémové ochrany, tyto požadavky naplňuje jen z části. Z toho důvodu byla zpracována studie vymezující přístup k ochraně migračně významných území na celorepublikové úrovni (Anděl, 2007) a její výsledky využila AOPK ČR pro přípravu mapového podkladu jako jednoho z poskytovaných územně analytických podkladů dle stavebního zákona. Další rozpracování této problematiky ve vztahu k územnímu plánování je součástí probíhajícího projektu VaV SP2d4/32/08 „Vyhodnocení migrační propustnosti krajiny pro velké savce a návrh ochranných a optimalizačních opatření“.

Vzhledem k v současnosti probíhající intenzivní výstavbě dopravní infrastruktury, ale i rozvoji sídel a změnám ve využívání krajiny, je nezbytné věnovat zvýšenou pozornost vyhodnocení kritických míst (zejména takových, kde hrozí omezení migrace mezi jednotlivými zoogeografickými oblastmi atp.) a zajištění jejich ochrany – to je aktuální potřeba, která vyžaduje zájem odborníků se znalostí místních podmínek i účast zainteresované veřejnosti.

Ing. Jan Šíma, MŽP ČR

Použité zdroje:

Anděl, P., Gorčicová, I., Hlaváč, V., Miko, L., Andělová, H., 2005: Hodnocení fragmentace krajiny dopravou, Metodická příručka. Agentura ochrany přírody a krajiny, Praha, 99 s.
Anděl, P., Gorčicová, I., 2007: Návrh koncepce ochrany migračních koridorů velkých savců v rámci územního plánování – způsob výběru a vymezení koridorů, Liberec, Studie pro MŽP.
Begon, M., Harper, J. L., Townsend, C. R., 1997: Ekologie – jedinci, populace a společenstva. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc, 949 s.
Hlaváč, V., Anděl, P., 2001: Metodická příručka k zajišťování průchodnosti dálničních komunikací pro volně žijící živočichy. AOPK ČR, Praha, 51 s.
Technické podmínky č. 180 Migrační objekty pro zajištění průchodnosti dálnic a silnic pro volně žijící živočichy. – Ministerstvo dopravy, 2006, ISBN 80-903787-0-6.
Technické podmínky č. 181 Hodnocení průchodnosti území pro liniové stavby – Ministerstvo dopravy, 2006, ISBN 80-903787-1-4.

migrační trasa šelem pod estakádou mezi Jablunkovem a Mosty u Jablunkova

Hnutí DUHA BUDE DÁL CHRÁNIT VELKÉ ŠELMY

nadace rozvoje
občanské společnosti

Nový dvouletý projekt na ochranu vlků, rysů a medvědů v Beskydech v červenci zahájilo Hnutí DUHA. Navazuje tak na dosavadní úspěšnou práci v ochraně velkých šelem.

Vrcholoví predátoři – vlk, rys a medvěd – neměli nikdy na různých ustláno, pokud docházelo k jejich setkání s lidmi. Člověk je intenzivně pronásledoval už ve středověku, ale výrazně jich začalo ubývat v 18. století: za vlády Marie Terezie začalo platit nařízení o „hubení velkých šelem myslivci i poddanými“. V Beskydech se velké šelmy udržely až do začátku 20. století, než byly i tady vystříleny. Díky návaznosti na slovenské Karpaty se tak událo mnohem později než v západnějších českých a moravských horách, a také spontánní návrat šelem ze Slovenska na sebe nenechal dlouho čekat: v průběhu druhé poloviny minulého století se zde postupně usadil rys, medvěd a nakonec i vlk. Dnešní krajina má

však daleko od té, kterou šelmy před sto lety opustily: více zastavěná, ale také více lesnatá. A my už s šelmami nesoupeříme na život a na smrt o živobytí. Zlé pověsti a negativní postoje k jejich přítomnosti bohužel mnohdy přetrvaly dodnes.

Zlepšit vnímání vlků, rysů a medvědů v očích veřejnosti se Hnutí DUHA snaží ve spolupráci s dalšími organizacemi od roku 1996, systematicky od roku 1999. Také v novém projektu „Soused vlk“ převládají osvětové a vzdělávací práce: kromě nových informačních materiálů a publikací se rozběhly přednášky a besedy pro turisty, místní obyvatele a žáky na školách. Všichni zájemci (obce, hotely nebo školy) o bezplatnou přednášku nebo nové publikace se mohou u Hnutí DUHA hlásit například na e-mailové adrese info@selmy.cz, případně najdou bližší informace na www.selmy.cz.

Hnutí DUHA bude rovněž důkladně sledovat velké šelmy i případné pokusy o pytláctví, které jsou bohužel největším nebezpečím pro jejich setrvání v Beskydech. Kromě pokračujícího projektu vlčích hlídek organizace podněcuje užší spolupráci mezi Správou CHKO Beskydy, neziskovými organizacemi, výzkumnými institucemi a myslivci. Například vzorky trusu a chlupů, které dobrovolníci nebo spolupracovníci Hnutí DUHA v Beskydech naleznou, budou podrobeny DNA analýze na lesnické fakultě univerzity ve Zvoleně. Rozlišení a identifikace jednotlivých zvířat umožní stanovení pohlaví, přesnější odhad početnosti nebo migrační zvyklosti zejména rysů a medvědů. U vlků bude možné prokázat jejich druhovou identitu, což je zvláště cenné vzhledem ke skutečnosti, že stopy samotné nedokáží ani odborníci bezpečně odlišit od psích.

Zvláštní zřetel budou ochránci přírody věnovat pokračující výstavbě v beskydské krajině. Pro ochranu velkých šelem, které obývají stovky kilometrů čtverečních, je zachování průchodnosti volné krajiny nezbytné. Hnutí DUHA proto vytipuje důležité tzv. migrační koridory, bude sledovat, jak jsou využívány a prosazovat jejich ochranu v územních plánech obcí a ve správních řízeních. Tyto koridory budou využitelné nejen pro velké šelmy, ale také pro všechny volně žijící živočichy. V místě jejich křížení s frekventovanými komunikacemi je smysluplné budování tzv. zelených mostů nebo průchodů pod silnicemi a železnicemi. Tím, že se snižuje riziko střetu vozidel s velkými savci se zároveň zvyšuje bezpečnost silničního provozu.

Ve spolupráci s Českým svazem ochránců přírody ve Valašském Meziříčí Hnutí DUHA příští rok obnoví poradnu pro chovatele ovcí s nabídkou zapůjčení elektrických ohradníků proti útokům vlků. Ochránci přírody navrhnou také změnu zákona, který zjednoduší administrativu na uplatňování náhrady škod na hospodářských zvířatech při útoku velkých šelem.

Projekt byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Miroslav Kutal, Hnutí DUHA Olomouc
vedoucí projektu ochrany velkých šelem v Beskydech.

odlévání stopy

NOVÝ PROJEKT: LOUKY A KŘOVINY HORNÍHO VSACKA

Zabránit mizení druhové diverzity krajiny na Valašsku má za cíl nový projekt Louky a křoviny Horního Vsacka spolufinancovaný Evropským fondem pro regionální rozvoj a Státním fondem životního prostředí v rámci Operačního programu Životní prostředí.

Projekt vznikl na základě výsledků rozsáhlého mapování rostlin, hmyzu a ptáků v údolí Vsetínské Bečvy, které proběhlo v letech 2006–2007. Jeho realizace probíhá od září 2008 do prosince 2010 na katastrálních územích obcí Velké Karlovice, Karolinka, Nový Hrozenkov, Halenkov a Huslenky. Projekt je zaměřen zejména na obnovu biotopů modráska černoskvřnného, tuhýka obecného, pěníce vlašské a hořečku žlutavého.

MODRÁSEK A HOŘEČEK

Modrásek černoskvřnný a hořeček žlutavý jsou typickými druhy tradičně obhospodařované krajiny, vyskytují se totiž na extenzivních pastvinách ovcí a koz. Vzhledem ke skutečnosti, že stále méně lidí pečuje o své pozemky tradičním způsobem, mizí modrásek i hořeček z valašské krajiny, která se jim stala jedním z posledních útočišť. Pokud vlastníci upustí od hospodaření nebo své pozemky často i nelegálně zalesní, změní se druhová skladba rostlin a modrásek stejně

jako konkurenčně slabší hořeček, nejsou schopni na takovéto lokalitě dále existovat. V průběhu projektu budou obnoveny neobhospodařované lokality, kde se modrásek (a jiný ohrožený hmyz) nebo hořeček vyskytují, ale bez rychlého zásahu brzy zmizí. Dojde k mozaikovitému kosení, úklidu stařiny a k vyřezání náletových dřevin na jaře a na podzim, tak, aby nebyl narušen vývoj motýlů ani rozmnožování hořečků.

